

På vandring efter spår

Här börjar din vandring som kommer att ta dig runt bland växter, djur, människor och hus. Har du ögon och öron med dig så kan du kanske möta andra slags väsen på din väg. Följ de små röda träskorna på de gula stolparna, som leder dig till de röda nummerskyltarna.

Vandringen är 1½ kilometer lång och tar dig längst stigar och över trästegar, färistar och spångar.

Välkomna ut i naturen!

1

Se dig runt! Här är utsikten fin över Romeleåsens sluttning. Det här landskapet bildades för ca 17 000 år sedan, då inlandsisen drog sig tillbaka från Skåne. Längre bort ser du olika slags hus och däremellan ser du kulturlandskapet. Det betyder att här har man odlat och låtit sina djur betat under hundratals år. Ser du några djur som betar just nu?

Östarps Gästgivargård öppnade 1924, samma år som Kulturens Östarp blev friluftsmuseum. I Stockholm bodde grevinnan Willhelmina von Hallwyl. Hon var rik och ville skänka pengar till Georg Karlin, Kulturens grundare, så att han kunde köpa en stor bit mark här på Östarp. Främst köptes marken för Gamlegårds skull, den vita gården från 1812 som du så småningom kommer att gå förbi. Det sägs att grevinnan gärna ville äta gott när hon kom på besök och kanske var det bland annat för hennes skull som gästgivargården byggdes. Förr i tiden var gästgivargårdar viktiga platser där man kunde byta hästar, sova över och givetvis äta mat. På Östarps gästgivargård kan du fortfarande äta god mat eller ta en fika.

*Grevinnan Willhelmina
von Hallwyl*

Georg Karlin

2

Det stora trädet på din högra sida är en bok. Hur gammalt tror du trädet är? För 2 500 år sedan vandrade bokträdet in i Skåne från södra Europa. I äldre tider var det trädets bokollon som var det mest värdefulla. Ollonen åts av svinen som bökade i skogarna. Tyko Brahe, som var en vetenskapsman som undersökte stjärnhimlen, hade en mor som hette Fru Beata Bille (se bilden). Hon ägde under 1500-talet en del mark här på Östarp. Det berättas att hon hade 60 stycken ollonsvin

i skogarna som åt just bokollon.

Har du gissat nu på trädets ålder? Det är cirka 200 år gammalt.

Gå nu över färsten (bron av metallstänger som djur inte kan gå över) och in i hagen och över träspången.

3

Här i hagen brukar betesdjur gå, t ex får eller kor. De har ett viktigt uppdrag: att äta och hålla träden borta så att allt inte växer igen. För länge sedan byggdes inga

stängsel runt djuren, utan istället fick ett barn följa djuren under dagen och se till att inget

djur blev skadat eller kom bort. Det kallades för att valla och barnen kallades för vallarbarn. När man var ett vallarbarn hände det att man såg saker i skogen och på ängarna. Här berättas om en vallarpojke som sent på kvällen eller tidigt på morgonen kunde se älvorna dansa. Deras ansikten var bleka och vackra och deras klänningar var vita och svepte i det fuktiga gräset. Pojkens mor varnade honom för att dansa med älvorna, för då kunde han bli sjuk eller tokig. Blev han kissnödig under dagen var han tvungen att varna älvorna innan han kissade. De bor nämligen under jorden och kan bli arga om de först inte har varnats.

4

Under 1700-talet låg utmarken här (jordbruksmark som ligger en bit bort och som du kommer till genom att först ha passerat andras marker) och skogen var gles. Under 1800-talet hade nästan all skog tagits bort. Där du nu står bredde åkrarna ut sig. Nu har skogen vuxit upp igen och har blivit till en örtrik skog som består av äldre tall, bok, ek och björk. Under våren och försommaren blommar t ex liljekonvalj, vitsippa och harsyra här, men även andra örter som ekorrbär, skogsstjärna, storrams, skogsviol och myskmadra. *Titta i det gula skåpet om du vill veta hur dessa blommor och örter ser ut.*

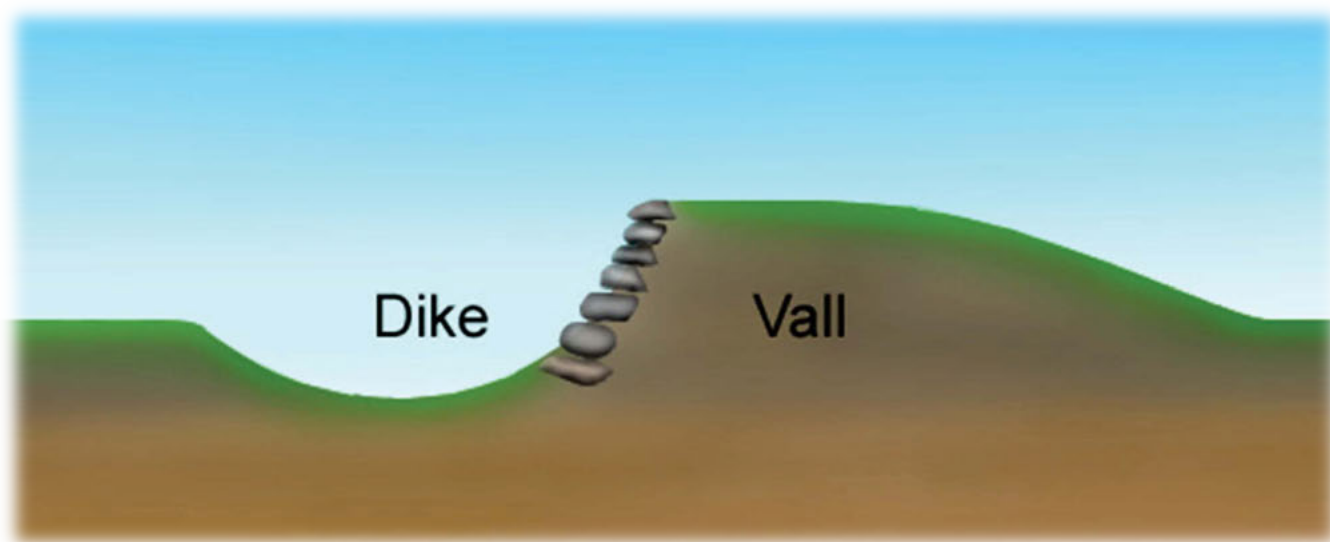

Nu har du kommit fram till en väg som man förr tog sig fram på till fots eller till häst. Det sägs att en man som passerade här en gång såg en älg komma gående på vägen. Det konstiga var att på älgen satt en vacker kvinna med långt grönaktigt hår. Han blev så förtjust i henne att han tänkte följa efter henne och den ståtliga älgen. Men när han såg kvinnans rygg var där bara en ihålig stam. Det var skogssnuvan eller skogsrået som hon också kallas. Skogssnuvan är känd för att få människor att gå vilse i skogen, speciellt farlig är hon för alla pojkar och vuxna män. Mannen som mötte henne här, vände genast sin jacka ut och in, som är det bästa sättet att skydda sig från hennes lockelse än idag.

6

I skogen lever många olika slags djur och väsen. I alla tider har människor, djur och dessa olika väsen delat denna skog och mark. De har hjälpt varandra på olika sätt och idag hjälper många människor skogens djur genom att mata dem. Här kan du se ett sådant ställe där vildsvin, rådjur, kronhjortar och älgar kan hitta något gott att äta. Ofta är det jägare som sköter dessa matställen för att t ex hålla vildsvinen borta från människornas åkrar och trädgårdar. Vildsvin kan annars förstöra mycket när de bökar i jorden efter mat. *Titta i det gula skåpet om du vill se hur en del av skogens djur ser ut.* Över jordvallen som finns på din högra sida passerar nuförtiden vildsvinen under sina nattliga promenader, dessa kan du se som mjuka fördjupningar i vallen. *Titta efter en övergångsskylt för vildsvin.*

7

En jordvall i kombination med en stenmur kallades förr gropavall eller vallgrop. Den är uppbyggd av en stenmur som lutar något inåt. En grop framför och ris ovanpå stenmuren gjorde det svårt för betesdjuren att ta sig över. Vallar och hägnad (som kan vara ett trästaket eller stenmur) skapades för

att skydda åkrar och ängar (åkrar och ängar kallades för inägor förr i tiden) från de betande djuren.

Stenmurar utnyttjas av både växter och djur. Under en sten finner du t ex tusenfotingar, gråsuggor, skalbaggar och myror, men även många snäckor och ibland mindre och större vattensalamandrar. Ibland hittar man nyckelpigor eller gräshoppor som solar sig på jordvallen. *Öppna skåpet om du vill se hur en del av dessa smådjur ser ut.*

8

Hassel och små rönnar växer längst denna lilla stig. De har varit till nytta för människor och djur, då som nu. Många tycker om att knäcka hasselnötter till jul. Och rönnbärsgelé till söndagsmiddagen kan vara underbart gott. Men känner du till att rönnens bär visserligen är sura men att de innehåller mycket C-vitamin. Och att virket är hårt och segt. En liten detalj av rönnens trä sattes förr i tiden i båtar eller plogar för att bringa tur. Dessutom är rönnen ett "gudaträ" enligt nordisk mytologi. Gudarna Tor och Loke hade en gång lurats i en flod av trollen och höll på att drunkna. I sista stund fick

Tor tag i en rönn och på så sätt klarade sig upp från floden.

9

Nu står du i granskogen som har vuxit sig stor, men en gång var här en öppen yta som kallades för en "lycka". Hit gick man för att slå ängshö och därefter fick djuren komma ut för att beta. Nu kan du däremot se enormt stora myrstackar som bl a är

byggda av granens barr. Visste du att det kan bo ca 500 000 myror i en stack och att myrdrottningen kan bli 20 år gammal medan de vanliga arbetsmyrorna bara blir 3-4 år. En myrstack byggs dessutom alltid mot söder för att den ska kunna fånga upp solens värme. Har du "myror i brallorna"? Då är det bäst att gå vidare.

10

På denna sluttning växer flera stora ekar och bokträd. Här har djur också gått på bete. Ett och annat vildapelträd finns också. Förr var det vanligt att man plockade dessa små och sura äpplen för att koka gelé. Men visste du att vilda äppelträd uppstod i Kina för 10-20 miljoner år sedan och att det troligtvis är fåglarna som har spridit dess frö hit till vår del av världen. Nu kanske du har tur att istället hitta vilda björnbär på din vandring nerför sluttningen. Smaka på dem, men akta dig för taggarna!

11

Så har du nått stubbskottskogen där alträden står med rötterna i den fuktiga marken, precis som de vill ha det. Här tog man förr i tiden ner träden för att använda stammarna till att fläta staket. Men av alen gjorde man också olika föremål till köket som t ex skålar och slevar. Men det vanligaste som man tillverkade av alen var träskor!

Gå nu över den lilla bron och titta ner i vattnet som heter Orehusbäcken. *Stanna gärna och titta i lådan så får du se alla de vackra blommor som växer här. Kanske ser du någon blomma på riktigt!*

12

På den här gamla körvägen har människorna kört sin häst och vagn för att hämta sitt ängshö eller sitt alris. Ibland satt

goenissen (gårdstomten) med på lasset. Han var en liten gråklädd gubbe som skötte om gården, och tog särskilt hand om djuren i ladugården. Han kunde lätt bli arg och sur om man var dum eller lat. Hade man ingen goenisse på sin gård kunde man lägga ett par små nystickade vantar bakom den kyrka som man gick till på söndagarna. Då fanns det nämligen chans att en ledig goenisse hittade vantarna och flyttade in. För att få goenissen att stanna var det viktigt att sätta ut gröt till honom vid julen. Helst med en stor smörklick på toppen.

13

Om man tittar noga på marken kan man se en svag jordvall som en gång säkert var mycket större och tydligare. Den skilde betesmarken och odlingsmarken. På 1930-talet sköttes den här marken av Per Jönsson som bodde på den gården som vi idag kallar Alrik Jönssons gård (på bilden ser du Pers son Alrik). Per skrev ner allt vad han odlade och vilka djur som han födde upp på sin gård. På dessa åkrar växte främst råg eftersom marken är mycket fattig på näring. Av råg kunde man inte bara göra mjöl utan av de långa stråna kunde man också bygga halmtak. Råg använder vi fortfarande när vi byter tak på Gamlegård.

14

Östarps bygata, ja så kallades denna lilla sandiga väg. Längst den här vägen låg tre gårdar på samma sida. Nu finns bara Gamlegård kvar. Men fantisera hur det kan ha sett ut en gång och vem som gick på den här vägen? Kanske gick några barn här på väg för att leka med varandra, när de inte behövde hjälpa sina föräldrar på gården?

15

Gamlegård byggdes år 1812 av en man som hette Anders Pålsson. Ett par år tidigare hade en tidigare gård brunnit ner här på platsen. Det berättas att Anders ska ha hittat en skatt i trädgården (som finns på baksidan av gården) som egentligen tillhörde gastarna. Gastarna varnade honom för att ta skatten men han gjorde det i alla fall. Som straff skulle hans familj dö ut efter tre generationer. Anders barnbarn Hanna Jöns Persson blev den sista släkten här på gården innan det blev ett museum. Kanske ska man lyssna på gastarna!?

Gå gärna in och se den vackra trädgården som är bevarad efter Hannas tid och kanske finns där en ny skattkista att hitta – om du törs?

16

Genom landskapet kommer Orehusbäcken slingrande som en orm. Du kan också se Lilla bäcken som möter Orehusbäcken. Gå inte för nära vattnet för du vet aldrig om Bäckahästen väntar på dig där. Han är en hästliknande varelse som låter dig sitta på hans rygg, men så dyker han plötsligt ner under vattnet och då kan du drunkna. Ibland ser man en naken man som spelar på sin fiol istället, då kallas han för Näcken. Det låter så förtrollande vackert när han spelar. Men var på din vakt! Hans musik lockar dig ut i vattnets djup och kanske kan du inte ta dig upp. Härifrån ser du också den gamla vattenkvarnen som en gång i tiden användes till att mala mjöl av säden som odlades på åkrarna. På sommarhalvåret ser man blekingeankor och skånegäss i vattenkvarnens damm.

Brytestugan heter den lilla stugan där man torkade linet. Av linet spann man sedan tråd som vävdes till tyg. Tyget blev så småningom till t ex kläder. Att torka lin var ett brandfarligt arbete så därför byggdes stugan en bit från boningshuset och gärna nergrävd som här i en sandsluttning.

Det lilla huset intill är malttorkan där man torkade korn som först hade fuktats och fått gro. Kornet användes till ölbryggningen. Om du går in i huset kan du se "galten" eller "kölnan" som den också kallades. Det är lerugnen som man sakta eldade i för att torka malten. *Här hittar du även andra spännande saker som har med ölbryggningen att göra.*

18

Tänk att den här stora vindmöllan en gång i tiden stod i Lund vid Vipeholm. Hur gjorde man när man flyttade den hit? Kanske delade man den i mindre bitar för att sedan sätta ihop den här på plats igen. Numera är den ganska så skör och kan inte längre ta emot några besökare men fantisera om hur det kan ha sett ut när vingarna snurrade och mjölnaren stack ut sitt mjöliga ansikte genom fönstergluggen.

På Möllegården har Östarp gårdsbrukare bott alltsedan den här platsen blev ett museum. Då var huset nybyggt. Gårdsbrukaren sköter om djuren och ser till att de mår bra. På husets tak kan du se en rund plattform som är byggd till storken. Hoppas att något storkpar en dag vill flytta in och bilda familj!

19

Det här är en slåtteräng. För länge sedan slog man gräs här med lie och det torkades i hässjor och blev till hö. Gårdens djur fick sedan under vintern äta detta hö. På försommaren kan man se många olika växter här med vackra namn så som: majnycklar (en vildväxande orkidé), rödklöver, kråkvicker, älggräs, skogssäv och kamäxing. Vem kan ha hittat på alla deras namn?

20

En vacker sittplats, du har kommit i mål! Sätt dig en stund och vila ut.

KULTUREN

©Kulturen 2014

Text: Kristina Bakran

Foto: Kristina Bakran, Kulturens arkiv

Layout: Ivan Bakran

Illustrationer: Sigrid Bakran